

власти и гражданского общества на определенной стадии их развития и выступают государственным гарантом от ведомственного или неправомерного вмешательства и влияния.

Необходимо признать, что на пути реализации правозащитной деятельности украинского государства существует ряд проблемных моментов, требующих принятия целого ряда мер. Это, в первую очередь, касается проблемы совершенствования деятельности правозащитных органов и негосударственных институтов, которые находятся только в начале пути становления и создания реального гражданского общества. Только с помощью такого подхода, может быть реализована в полной мере правозащитная деятельность, а результат ее реализации позитивным образом скажется на правовой защищенности граждан Украины. Совершенствование правозащитной деятельности современного украинского государства обусловлено, прежде всего, тем, что обеспечение защиты прав граждан стало одной из главных задач правовой системы и государственной жизни, что нашло отражение в Конституции Украины.

Таким образом, приоритетным направлением развития современного украинского государства, согласно основам внешней и внутренней политики Украины, является формирование и укрепление правовых и организационных основ его деятельности, главной целью которой выступает охрана и защита прав и свобод человека и гражданина.

Аніщук Н. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри історії держави та права, доктор юридичних наук*

ІНСТИТУТ ПОСЛУХІВ У СУДОВОМУ ПРЕДСТАВНИЦТВІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Актуальність обраної теми полягає в тому, що у справі ефективної розробки будь-якої наукової проблеми важливе місце займає вивчення історії питання, оскільки відомо, що історичний підхід дозволяє краще зрозуміти сучасні проблеми, дає можливість з'ясувати закономірності розвитку теорії та практики. Безперечно, що важливою умовою просування до правової держави є підвищення теоретичної та професійної підготовки правознавців. І в цьому відношенні неоцінимою допомогою їм може оказати безцінна спадщина правової думки минулого, зокрема, в тому аспекті, що стосується дослідження історичних коріннь та розвитку інституту адвокатури в Україні. В цьому напрямку заслуговує на увагу висвітлення інституту послухів у судовому представництві Київської Русі.

На перших стадіях юридичного розвитку українського суспільства адвокатура не існувала в тому вигляді, в якому вона спостерігається в наш час. Першу спробу впорядкувати справу судового захисту та чітко виділити адвокатську діяльність як професію було зроблено Литовськими ста-

тутами (1529, 1566 та 1588 рр.). Але назву «адвокат» у значенні захисника прав потерпілої сторони вперше вжито в період Гетьманщини у «Правах, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.). Між тим, перші паростки інституту адвокатури беруть свій початок у Давньоруській державі.

Хоча за часів Київської Русі (IX-XIII ст.) ще не було організаційного оформлення та законодавчого закріплення адвокатури як правового інституту, проте її аналогом було судове представництво. Роль захисників виконували, зокрема, послухи – свідки порядного життя сторони, яка брала участь у судовому процесі. Їх ще називають свідками доброї слави (репутації) сторін. Назва цього інституту нерідко призводила до непорозумінь; так ще інколи надто довіряють першому враженню і кажуть, що послух – той, хто свідчить по слуху, однак це не так, ібо вже вчений Н. Дювернуа у своєму дослідженні «Источники права и суд в древней России» (1869 р.) абсолютно правильно зробив припущення: «... наши послухи стали так называться потому, что на них слались стороны (шлюсь, слатися, посылатися, послух)... Если я положился или послался на кого-либо, то этим самым я вызываю его содействовать мне, я делаю его моим пособником...» (Исаев М. А. Толковый словарь древнерусских юридических терминов. 2001, с.79).

Послухи повинні були показати, що відповідач або позивач – добропорядні люди, що заслуговують на довіру. Послухи виступали як поручителі. Існував навіть спеціальний давньоруський термін, який означав виступати послухом в суді – послушествовати.

Послух свідчив не по фактам справи, що розглядалася у суді, а ручався за добросовісність особистості позивача або відповідача і тим самим брав на себе солідарну з ними відповідальність, мав ризик сплати судового штрафу або пені.

Зрозуміти суть інституту послухів можна на фоні порівняння його із аналогічними явищами у західних слов'ян, де він відомий під назвою «сторонні люди» або «поротники»: «Сторонних людей у певній кількості приводить у більшості випадків звинувачений у скоєнні злочину: сторонні люди мають тоді доказувати, що злочин не скоєно даною особою. Доказувати конкретними фактами, що злочин не скоєно можливо тільки у крайне виняткових випадках; тому слід вважати, що сторонні люди у певній точно кількості показували не о фактах; інакше кажучи – вони були не свідками, а співприсяжниками» (Исаев М. А. Толковый словарь древнерусских юридических терминов. 2001, с.79). Саме в цьому значенні послухи-соприсяжники використані законодавцем в ст. 15 Короткої редакції Руської Правди : «Аще на кого будет поклепная вира, то оже боудеть послоуховъ 7...». В більш пізні часи, після розпаду Київської Русі слово «послух» повністю збіглося за своїм значенням із сучасним свідком.

Послухами могли бути тільки вільні люди. Холопи, закупи та деякі інші верстви суспільства (наприклад, ізгої) не мали права виступати

свідками порядного життя, тобто не могли бути захисниками. Лише у важливих випадках боярські тіуни або закупи могли бути послухами.

По деяких цивільних і кримінальних справах було потрібно певне число свідків. Так, звинувачений в убивстві міг відвести від себе підозру шляхом виставлення семи послухів (ст.18 Просторової редакції Руської Правди).

Іншими словами, у використанні показань свідків наявний елемент формалізму. Незважаючи на формалізм, часом лише зовнішню об'єктивність давньоруського судочинства, воно, зрештою, послідовно захищало інтереси панівного класу. Феодал міг привести до суду більшу кількість послухів, аніж простолюдин. І, звичайно, на його боці завжди були судді – представники того самого панівного класу.

Таким чином, в українському суспільстві зародки інституту адвокатури виникли ще за часів Київської Русі. Серед захисників заслуговують на увагу послухи, робота яких у судах мала характер громадської, товариської допомоги, а не професійної діяльності. Їх роль полягала виключно в моральній підтримці своєї сторони. Послухи не були безпосередніми свідками скоєного злочину, але в разі, коли відповідач мав можливість виставити певну кількість послухів, він міг бути звільненим від покарання.

Єфремова Н. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії держави і права*

ПРОКУРАТОРА В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI СТОРІЧЧЯ

Звертаючись до питання актуальності обраної теми, слід передусім зазначити, що адвокатура утвердилась у суспільній свідомості як важливий соціальний інститут, унікальність історичного розвитку якого полягає у прогресивних змінах у суспільстві, праві та державі. Визнання суспільством ролі адвокатури як єдиного незалежного професійного правозахисного інституту, покликано захищати права та свободи, представляти законні інтереси особи на основі принципів верховенства закону, гуманізму та конфіденційності, стало можливим у результаті складного історико-правового процесу, який потребує наукового дослідження. Як історична цінність адвокатура є системоутворюючим елементом сучасного громадянського суспільства та правової держави. Саме тому, дослідження процесів її виникнення та розвитку є важливим завданням сьогодні.

Звертаючись до історіографії питання слід сказати, що власне історія витоків інституту адвокатури на українських землях до сьогодні залишається дослідженою не в повному обсязі. До цього питання, в різні часи звертались такі вчені як Д. Милер, Я. Падох, Р. Лашенко, О. Рагожин, І. Бойко, Й. Юхо, Ю. Бардах, Б. Леснадорський, О. Святоцький, В. Святоцька